

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата економічних наук, доцента, доцента кафедри економіки та глобалістики Західноукраїнського національного університету
Вірковської Анастасії Андріївни на кваліфікаційну роботу
Братка Олександра Сергійовича на тему: «Інтеграція України в глобальні ланцюги доданої вартості продуктів молокопереробної галузі»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
29 – «Міжнародні відносини» за спеціальністю 292 – «Міжнародні економічні відносини»

Актуальність теми кваліфікаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Кваліфікаційна робота Братка Олександра Сергійовича є актуальною, адже сучасні трансформації світової економіки, зумовлені цифровізацією, Індустрією 4.0 та геоекономічною фрагментацією, формують нову архітектуру глобальних ланцюгів доданої вартості. Молокопереробна галузь України, яка традиційно виступає ресурсним донором і нетто-експортером, стикається з технологічною залежністю від імпорту та обмеженістю високододаних сегментів. Водночас ключові мегатренди, а саме інтенсифікація використання ресурсів, екологічна свідомість та поширення альтернативних білків, актуалізують потребу у стратегічній трансформації моделі участі України у ГЛДВ. Дослідження інтеграційних процесів у молочному секторі дозволяє визначити напрями переходу від сировинної моделі до створення інтелектуальної та технологічної ренти, що є важливим для підвищення конкурентоспроможності, розширення експортних можливостей та забезпечення сталого розвитку національної економіки.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Західноукраїнського національного університету. Зокрема, у 2023 році в межах держбюджетної НДР «Національна концепція екобезпеки суспільства та інклюзія циркулярної економіки в умовах пандемії» (державний реєстраційний номер 0121U109485) автором зроблено внесок до аналітичних параметрів

продовольчої безпеки держави. У 2024-2025 роках під час реалізації держбюджетної теми «Концепція відбудови та зеленої реконструкції України» (0124U000003) здобувачем обґрунтовано принципи резилієнтності вітчизняної харчової промисловості. У 2025 році в межах реалізації держбюджетної НДР «Модель регіональної безпеки: економічні й технічні аспекти сталого розвитку та цивільного захисту під час війни» (0124U000063), автором розроблено теоретико-методологічні засади інтеграції агропродовольчого сектору України в глобальні ланцюги доданої вартості задля посилення національної безпеки. Результати дослідження використані при реалізації проєкту програми Еразмус+ Європейського Союзу 101048216 – REFRAG – ERASMUS-JMO-2021-HEI-TCH RSCH «Регіональна інтеграція: європейський бенчмарк в умовах викликів глобальної фрагментації (REFRAG)» при оцінці інтеграційних процесів в корпоративному сегменті Європи. Окремі результати дисертації знайшли відображення у науково-дослідній роботі кафедри міжнародних економічних відносин ЗУНУ «Трансформація бізнесу в умовах сталого розвитку глобальної 18 економіки» (0123U109485), де автором запропонована модель залучення підприємств України у глобальні ланцюги доданої вартості. Також у 2024-25 роках автор долучився до виконання науково-дослідної роботи в межах основного робочого часу професорсько-викладацького персоналу, докторантів, аспірантів та здобувачів наукового ступеня кафедри міжнародних економічних відносин «Геоелекономічні детермінанти повоєнного розвитку України в глобальному просторі» (0122U201486), зокрема у виконанні розділу «Геоелекономічні детермінанти розвитку України в умовах війни».

***Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень,
висновків і рекомендацій***

Ознайомлення зі змістом дисертації Братка Олександра Сергійовича дає підстави констатувати, що викладені у кваліфікаційній роботі висновки та узагальнення мають достатній рівень наукової новизни. Обґрунтованість

отриманих автором наукових положень, висновків та рекомендацій базується на використанні сучасних наукових теорій, концепцій і методологій провідних вітчизняних і зарубіжних наукових шкіл.

Для досягнення мети та виконання окреслених завдань у кваліфікаційній роботі здобувачем використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема метод теоретичного узагальнення, історичний метод, метод діалектичного пізнання, метод аналогій та порівняльного аналізу, методи індукції та дедукції, методи аналізу, синтезу та обробки даних, метод моніторингу та метод візуалізації даних.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади формування глобальних ланцюгів доданої вартості» автором здійснено теоретичне узагальнення сутності глобальних ланцюгів доданої вартості (ГЛДВ) як транснаціональних мережевих систем, що формуються на основі просторової фрагментації виробничих процесів та координуються провідними фірмами з метою акумуляції й перерозподілу економічної ренти (с. 26-41). Показано еволюцію концепції від внутрішньофірмового аналізу до глобальної логіки товарних і виробничих ланцюгів, а також вплив геоекономічних шоків, які актуалізують диверсифікацію та регіоналізацію. Обґрунтовано поєднання теорій фрагментації, вертикальної спеціалізації та моделей управління, що пояснюють логіку розміщення виробництва й механізми контролю (с. 42-54). Визначено типології управління та сучасні тренди (friend-shoring, nearshoring, цифровізація, Індустрія 4.0), що формують нову архітектуру ГЛДВ. У молокопереробній галузі виявлено дуалізм між короткими регіональними та довгими глобальними ланцюгами, гібридну модель управління та зміщення вартості на R&D і маркетинг. Порівняльний аналіз регуляторних моделей провідних країн-експортерів засвідчив протиставлення між дерегуляцією (ЄС, США, Нова Зеландія) та протекціонізмом (Канада), що визначає різні інституційні архітектури ринку (с. 55-69).

У другому розділі «Аналіз глобальних ланцюгів доданої вартості в молокопереробній галузі» здобувач проаналізував глобальні ланцюги доданої вартості у молокопереробному секторі, що засвідчило про зростання світового виробництва та споживання молочної продукції при одночасному посиленні регіональних диспропорцій (с.83-96). Виявлено високу концентрацію експорту у провідних країнах (ЄС, США, Нова Зеландія) та зростання імпортного попиту в Азії й на Близькому Сході (с.97-118). Доведено обмеженість класичних макроекономічних методів оцінки ГЛДВ для галузі та обґрунтовано доцільність використання комбінованої методології мезорівня з індикаторами ЕО та SSR. Розрахунки показали специфічну архітектуру ринку: низька концентрація виробництва та імпорту за умови помірної концентрації експорту, що створює умови для олігополістичного впливу. Кластеризація країн дозволила виокремити чотири моделі участі у ГЛДВ – від глобальних постачальників до імпортозалежних хабів. Для України діагностовано периферійну модель інтеграції, залежність від вузьких регіональних ніш та скорочення сегментів високої доданої вартості, що зумовлюють перехід від стратегії диференціації до цінової конкуренції (с.119-147).

У третьому розділі «Стратегічні вектори розвитку глобальних ланцюгів доданої вартості в молокопереробній галузі» здобувачем визначено стратегічні вектори розвитку глобальних ланцюгів доданої вартості у молочному секторі, що засвідчують трансформацію сучасної архітектури під впливом мегатрендів: зміщення центрів виробництва й споживання у країни Глобального Півдня, інтенсифікація використання ресурсів, екологічна критика та поширення альтернативних білків. Доведено поляризацію глобальної індустрії між стагнацією попиту й преміалізацією у Глобальній Півночі та зростанням обсягів у Глобальному Півдні, що супроводжується ризиками корпоратизації й етичними викликами. Встановлено, що екологічні фактори та розвиток рослинних і синтетичних аналогів ставлять під сумнів безальтернативність традиційного

молочного виробництва, актуалізуючи диверсифікацію продуктового портфеля та інтеграцію принципів сталості (с.152-168). Для України обґрунтовано перехід від цінової конкуренції до створення інтелектуальної доданої вартості через продуктивний, функціональний, процесний, організаційний та міжсекторальний апгрейдинг, а також запропоновано диференційовані стратегії виходу на зовнішні ринки (Near-shoring для ЄС та Brand Expansion для MENA й Азії) (с. 169-185). Визначено необхідність зміни управлінської парадигми від економічної ефективності до резильєнтності, що ґрунтується на цифровізації, ризик-менеджменті та розвитку людського капіталу. Розроблена концептуальна модель вибору стратегій розвитку інтегрує SWOT, PEST та Risk & Trends і окреслює шість пріоритетних векторів: інновації, ESG, вертикальна інтеграція, якість, продуктова диференціація та людський капітал (с.186-206).

Аргументованість, достовірність та обґрунтованість висновків і пропозицій, зроблених у кваліфікаційній роботі, підтверджуються належним аналізом фахової літератури. Інформаційно-фактологічною базою дисертації є статистичні дані FAOSTAT Продовольчої та сільськогосподарської організація (ФАО), Comtrade Database ООН, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Державної служби статистики України, Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Спілки молочних підприємств України, Асоціації виробників молока; матеріали аналітичних оглядів та періодичних видань, офіційні публікації міжнародних організацій, монографії вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали профільних інтернет ресурсів, а також власні дослідження автора з проблематики глобальних ланцюгів доданої вартості.

Наукова новизна одержаних результатів

До найбільш важливих наукових результатів, отриманих здобувачем особисто, можна віднести:

– вперше запропоновано стратегію інтеграції України в ГЛДВ молокопереробної галузі, що базується на переході від екстенсивних засад (Upstream-донор) цінової конкуренції сировинних товарів до створення інтелектуальної доданої вартості на основі п'яти взаємопов'язаних векторів: продуктивний апгрейдинг (глибока 21 переробка вторинної сировини), функціональний апгрейдинг (розвиток власних брендів для ринків Глобального Півдня), процесний апгрейдинг (цифровізація, впровадження концепції Dairy 4.0), організаційних апгрейдинг (залучення до корпоративних мереж) та міжсекторальний апгрейдинг (інтеграція з біотехнологіями);

– удосконалено науковий підхід до дослідження кон'юнктури глобального сектору молокопереробки, що, на відміну від існуючих, ґрунтується на аналізі даних по виробництву, рівні цін та напрямку товарних потоків в розрізі видів продукції з різним ступенем доданої вартості, що дозволило виявити центри постачання та споживання молочної продукції;

– удосконалено методику оцінки участі країни в ГЛДВ, яка базується на матричному аналізі експортної орієнтації, рівня самозабезпечення, індексів виявлених порівняльних переваг та імпортової залежності, що дозволило виявити чотири стійкі моделі участі країн в ГЛДВ («спеціалізовані глобальні постачальники», «збалансовані індустріальні виробники», «автаркічні гіганти» та «імпортозалежні споживачі/хаби») та розмежувати статус «Upstream-донора» та «переробного хабу» і тим самим виявити приховані механізми перерозподілу доданої вартості, які не відображаються у валовій торговій статистиці;

– уточнено інструменти картування ланцюга доданої вартості, що дозволили частково подолати аналітичні обмеження відсутності статистичних таблиць «витрати-випуск» для молокопереробної галузі та уможливило емпіричне підтвердження ролі України у ГЛДВ (нетто-експортера у категоріях біржових молочних товарів, ресурсного донора для переробної промисловості ЄС та постачальника дешевого білка для менш розвинутих країн);

– удосконалено параметри моделі розвитку ланцюгів доданої вартості для підприємства молокопереробної галузі на основі концептуальної спіралі вибору, яка базується на аналізі секторальних мега-трендів розвитку, управлінні ризиками внутрішнього та зовнішнього середовища (матриця SWOT + PEST + Risk & Trends), виборі бізнес-моделі (поетапний перехід від локальної орієнтації B2C до транскордонних форматів Private Label та індустріального B2B), а також 22 інструментарію фінансування з метою формування інтегрованого, адаптивного і стійкого ланцюга доданої вартості, що поєднує якість, інновації, прозорість, сталість і споживчу довіру як ключові джерела доданої вартості і конкурентоспроможності в галузі;

– уточнено сутність ГЛДВ як транснаціональної мережевої системи організації економічної діяльності, базою якої є просторова фрагментація повного життєвого циклу продукту між різними країнами відповідно до їхніх факторних конкурентних переваг, а координація цієї мережі здійснюється глобальними бізнес-гравцями з метою максимізації та перерозподілу економічної ренти на кожному етапі створення вартості;

– уточнено наукові підходи щодо ідентифікації вимірів ГЛДВ не лише як економічних, а й багатоаспектних соціальних конструкцій, в яких поєднуються глобальні ринкові сили, управлінські стратегії транснаціональних корпорацій, локальні умови та режими регулювання, що формують цілісне стратегічне бачення участі національних економік у цих конструкціях;

– уточнено поняття ланцюга доданої вартості молокопереробної галузі, що характеризує його як складну дуалістичну систему, архітектоніка якої детермінується фізичними властивостями продукції: вони біфуркують на короткі регіональні ланцюги для швидкопсувної продукції та довгі фрагментовані мережі для біржових товарів;

– уточнено методичні підходи до дослідження інституційного середовища молокопереробної галузі через оцінку форм конкуренції, державних програм та

крос-секторальної динаміки, що дозволило виявити наступні режими інституційного регулювання участі в ГЛДВ: «неоліберальний» (Нова Зеландія), «неоетатичний» (Канада), «неокорпоративний» (елементи в США, та ЄС) та їх поєднання;

– удосконалено визначення ключових мегатрендів молокопереробної галузі, а саме: зміщення центрів споживання та виробництва, радикальна інтенсифікація використання капіталу та землі, зростання екологічної свідомості (тиск на скорочення вуглецевого сліду), експансія альтернативних білків, які 23 трансформують ГЛДВ в напрямку побудови соціо-екологічних відповідальних систем.

Значення результатів кваліфікаційної роботи для теорії та практики

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що здобувачем сформовано методологічну базу для подальших досліджень у сфері формування глобальних ланцюгів доданої вартості та запропоновано конкретні рекомендації, які вже знайшли застосування в Україні. Зокрема, пропозиції щодо структурної трансформації сировинної бази, географічної диверсифікації експорту, напрямів продуктового «апгрейдингу» та забезпечення операційної резильєнтності були використані Департаментом агропромислового розвитку Тернопільської обласної військової адміністрації (довідка № 1-243/2.1 від 03 лютого 2026 р.). Рекомендації щодо створення міського молочного кластера, розвитку глибокої переробки та проведення промоційних заходів у межах ініціативи «Зроблено в Тернополі» застосовані Управлінням стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради (довідка № 8/2 від 20 січня 2026 р.). Підходи до класифікації молочної продукції за рівнем доданої вартості та рекомендації щодо процесного й організаційного апгрейдингу були використані у діяльності ТОВ «Молокія» (довідка №58 від 16 лютого 2026 р.). Крім того, методологічні розробки щодо аналізу потоків капіталу та товарів у межах транснаціональних корпорацій інтегровані у навчальний процес Західноукраїнського національного

університету при викладанні дисциплін «Міжнародна логістика», «Міжнародна бізнес-аналітика», «Міжнародний бізнес» та «Міжнародний менеджмент» (довідка № 126-31/254 від 03 лютого 2026 р.).

Повнота опублікованих основних положень кваліфікаційної роботи

Основні результати дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у 12 наукових публікаціях, з них: 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 1 – у науковому виданні, що включене до 25 міжнародних наукометричних баз даних Scopus та Web of Science, 7 публікацій – за матеріалами міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Загальний обсяг опублікованих особисто автором наукових праць становить 4,28 д. а.

Профіль видань та зміст наукових публікацій відповідають встановленим вимогам щодо повноти висвітлення результатів кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини». Кількість та обсяг друкованих праць за темою дисертації й повнота відображення положень кваліфікаційної роботи у зазначених працях відповідають вимогам і дають авторові право на публічний захист дисертації.

Оцінка структури кваліфікаційної роботи, мови і стилю викладення матеріалу

Зміст кваліфікаційної роботи відповідає визначеним меті та завданням дослідження, розкриває тему роботи, свідчить про її цілісність і завершеність. Дисертація написана українською мовою з дотриманням усіх вимог наукового стилю.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Ознайомлення зі змістом кваліфікаційної роботи Братка Олександра Сергійовича дає підстави стверджувати, що автор дотримується принципів і норм академічної доброчесності. Дисертація містить необхідні посилання на джерела

інформації в кожному випадку використання ідей, розробок, тверджень і відомостей та відповідає нормам законодавства про авторське право і сумісні права. До того ж, кваліфікаційна робота пройшла успішну перевірку на наявність текстових запозичень за допомогою інтернет-сервісу StrikePlagiarism.com.

Дискусійні положення та зауваження до кваліфікаційної роботи

У кваліфікаційній роботі Братка Олександра Сергійовича сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень та висновків, окремі з яких мають дискусійний характер, а саме:

– запропоновані автором методологічні інструменти аналізу (індикатори EO, SSR, RCA, RMA) мають евристичну цінність, проте їх застосування може викликати дискусії щодо коректності інтерпретації результатів у специфічних секторах;

– стратегічні рекомендації для України щодо переходу від цінової конкуренції до створення інтелектуальної доданої вартості є обґрунтованими, проте викликають дискусію щодо реалістичності їх імплементації в умовах воєнних та економічних ризиків;

– у кваліфікаційній роботі варто було б зазначити про цифровізацію та інновації в глобальних ланцюгах доданої вартості молокопереробної галузі (аналіз впливу цифрових технологій (Big Data, блокчейн, штучний інтелект) на прозорість та ефективність ланцюгів, використання інноваційних платформ для відстеження походження продукції та забезпечення якості, роль цифрових рішень у підвищенні конкурентоспроможності українських підприємств на глобальному ринку);

– у кваліфікаційній роботі варто було б додати екологічну та соціальну складову інноваційних стратегій (зокрема, цифрові інструменти, що допомагають зменшити вуглецевий слід у виробництві, інновації у сфері сталого розвитку та їх інтеграцію в глобальні ланцюги доданої вартості).

Разом з тим, зазначені зауваження та дискусійні положення не впливають на загальну високу оцінку кваліфікаційної роботи Братка Олександра Сергійовича та можуть бути основою для наукової дискусії й продовження автором наукових досліджень за обраним напрямом.

Загальний висновок

Кваліфікаційна робота Братка Олександра Сергійовича: «Інтеграція України в глобальні ланцюги доданої вартості продуктів молокопереробної галузі» є завершеним, самостійним та логічно побудованим науковим дослідженням, що за темою та змістом відповідає паспорту спеціальності 292 – «Міжнародні економічні відносини». Автором обґрунтовано мету та завдання дослідження, наукову новизну й практичне значення отриманих результатів. У дисертації здійснено теоретичне узагальнення, запропоновано нове вирішення наукової проблеми та розроблено практичні рекомендації щодо інтеграції України в глобальні ланцюги доданої вартості продукції молокопереробної галузі. У результаті дослідження сформульовано науково-теоретичні та практичні висновки.

Кваліфікаційна робота відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Братко Олександр Сергійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 29 – «Міжнародні відносини» за спеціальністю 292 – «Міжнародні економічні відносини».

Рецензент:

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та глобалістики Західноукраїнського національного університету

Анастасія ВІРКОВСЬКА

Підпис: Анастасія ВІРКОВСЬКА
Завіряю:
НАЧАЛЬНИК
ЗАГАЛЬНОГО ВІДДІЛУ: Алла ЄЦЕНКО